

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

3 (2014)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL: Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Tomasz Stępień, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień
Marie-Dominique Goutierre
Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Magdalena Płotka (łacina, angielski), Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzuski (łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2014

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	9
Andrzej Maryniarczyk	
Cóż po filozofii św. Tomasza z Akwinu w czasach postmetafizycznych?	11
Artur Andrzejuk	
Etyka chronienia osób. Zarys problematyki	23

Rozprawy i artykuły

Mikołaj Krasnodębski	
Teoria osobowych relacji istnieniowych jako fundament rodziny w filozofii Mieczysława Gogacza	45
Magdalena Płotka	
Praktyczny wymiar poznania samego siebie w ujęciu Tomasza z Akwinu	61
Michał Zembrzuski	
Czy poznanie jest wyższe niż miłość? Uzasadnienie wyższości intelektu nad wolą w ujęciu Tomasza z Akwinu	75
Sławomir Kozerski	
Stosunek cnót do uczuć w filozofii św. Tomasza z Akwinu, na przykładzie cnoty męstwa	99
Paula Belina-Prażmowska	
Dlaczego czynimy zło? Trójpodział przyczyn zła moralnego według św. Tomasza z Akwinu	113
Grzegorz Baranowski	
Sprawiedliwość i cnota sprawiedliwości jako podstawa etyki prawniczej	129
Jakub Wójcik	
Pryncypia pedagogiki. Wokół filozoficznych podstaw wychowania w ujęciu Mieczysława Gogacza	139
Izabella Andrzejuk	
Etyka w służbie ascetyki. Rola cnót moralnych w życiu duchowym człowieka w ujęciu Aleksandra Żychlińskiego	157
Agnieszka Klimska	
Znaczenie uzasadnień filozoficzno-etycznych dla koncepcji zrównoważonego rozwoju	173
Marcin Klimski	
Antropocentryczna a biocentryczna koncepcja etyki środowiskowej na przykładzie ujęć Tadeusza Ślipki i Zdzisławy Piątek	187
Artur Andrzejuk	
Etyka pracownika nauki	205

Tłumaczenia

Piotr Roszak Mariologia światła. Komentarz do przekładu kazania <i>Lux orta</i> św. Tomasza z Akwinu.....	219
Tomasz z Akwinu Kazanie <i>Lux orta</i> (tłum. Piotr Roszak).....	223
Artur Andrzejuk Lekcja I Komentarza Tomasza z Akwinu do <i>Etyki Nikomachejskiej</i> . Wstęp Tłumacza.....	241
Tomasz z Akwinu Komentarz do <i>Etyki Nikomachejskiej</i> . Lekcja I (tłum. Artur Andrzejuk).....	244
Fernand Van Steenberghen Tomizm (tłum. Izabella Andrzejuk).....	255

Sprawozdania i recenzje

Michał Zembrzuski Sprawozdanie z „Symposium z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu”.....	267
Radosław Siemionek Czy istnieje etyka niezależna względem Objawienia? Na marginesie książki Ralpa McInerney’ego <i>Zagadnienie etyki chrześcijańskiej</i>	273
Izabella Andrzejuk Recenzja: J. Zatorowski, <i>Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu – jej źródła i kontynuacje</i> , red. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2013, ss. 236.....	289
Artur Andrzejuk Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, <i>O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa</i> , przekład i opracowanie M. Głowala, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, ss. 211.....	293

Polemiki i dyskusje

Urszula Wolska Dyskusja nad książką Artura Andrzejuka pt. <i>Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych</i> , Warszawa 2012, ss. 508.....	299
Marek P. Prokop Tomasz z Akwinu – teolog czy filozof. Kilka uwag do artykułu W. Golonki: <i>St Thomas d’Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i> „Rocznik Tomistyczny” 2(2013), s. 183 – 194.....	327
Nota o Autorach.....	337

Table of contents

Editorial.....	9
Andrzej Maryniarczyk What's after Thomas Aquinas' philosophy in postmetaphysical times?.....	11
Artur Andrzejuk Ethics of person protection. An outline of problems.....	23

Dissertations and articles

Mikołaj Krasnodębski Theory of personal existential relations as a foundation of family in Mieczysław Gogacz's philosophy.....	45
Magdalena Płotka Practical aspect of self-cognition in Thomas Aquinas' account.....	61
Michał Zembrzuski Is cognition better than love? Justification of intellect's superiority over will in Thomas Aquinas' account.....	75
Sławomir Kozerski The relation between virtues and feelings in Thomas Aquinas' philosophy. An example of fortitude.....	99
Paula Belina-Prażmowska Why do we do evil? Tripartite division of moral evil according to Thomas Aquinas.....	113
Grzegorz Baranowski Justice and virtue of justice as the basis of legal ethics.....	129
Jakub Wójcik The principle of pedagogy. On the philosophical background of upbringing in Mieczysław Gogacz's account.....	139
Izabella Andrzejuk Ethics serving ascetics. The role of moral virtues in human spiritual life in Aleksander Żychliński's account.....	157
Agnieszka Klimska The importance of philosophical and ethical justification for the concept of sustainable development.....	173
Marcin Klimski Anthropocentric and biocentric account of environmental ethics on example of Tadeusz Ślipko's and Zdzisława Piątek's versions.....	187
Artur Andrzejuk Ethics of scholars.....	205

Translations

Piotr Roszak Mariology of light. Commentary and translation of Thomas Aquinas sermon <i>Lux orta</i>	219
---	-----

Thomas Aquinas Sermon <i>Lux orta</i> (transl. Piotr Roszak)	223
Artur Andrzejuk Commentary on <i>Nicomachean Ethics</i>. Lesson I Translator’s introduction	241
Thomas Aquinas Commentary on <i>Nicomachean Ethics</i>. Lesson I (transl. Artur Andrzejuk)	244
Fernand Van Steenberghe Thomism (transl. Izabella Andrzejuk)	255

Reports and reviews

Michał Zembrzuski Report on the “Symposium on the occasion of celebration of Thomas Aquinas”	267
Radosław Siemionek Is there an independent on revelations ethics? On the margins of a book by Ralph McInerny <i>Question of christian ethics</i>	273
Izabella Andrzejuk Review: J. Zatorowski, <i>Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu – jej źródła i kontynuacje</i>, ed. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warsaw 2013, pp. 236	289
Artur Andrzejuk Św. Tomasz z Akwinu, <i>O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi “Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa</i>, transl. M. Głowała, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, pp. 211	293

Controversy and discussions

Urszula Wolska Debate on book by Artur Andrzejuk <i>Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych</i>, Warsaw 2012, pp. 508	299
Marek P. Prokop Thomas Aquinas - theologian or philosopher. Some remarks on W. Golonka’s article: <i>St Thomas d’Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i> „Rocznik Tomistyczny” 2(2013), p. 183 – 194	327
Note about authors	337

Mariologia światła. Komentarz do przekładu kazania *Lux orta* św. Tomasza z Akwinu

Choć utrwalił się inny wizerunek św. Tomasza z Akwinu, związany z wykonywaniem zwłaszcza dwóch obowiązków profesora średniowiecznego uniwersytetu – opisywanych terminami *lectio* oraz *disputatio*¹ – to jednak cały czas czeka na swe odkrycie trzeci z wymiarów jego aktywności akademickiej, który w słynnej triadzie Piotra Kantora został określony mianem *praedicatio*². Bez wątplenia kaznodziejstwo Akwinaty nosi na sobie ślady jego obecności w środowisku uniwersyteckim: wygłaszane przez niego kazania dokonywały się *coram universitate* i dlatego przyjmują styl i język właściwy dla słuchaczy, przyzwyczajonych do pewnego sposobu prowadzenia głębokich analiz filozoficznych i teologicznych³.

Dotyczyło to nie tylko sytuacji, w której mistrz teologii był zobowiązany do wygłoszenia kazania „programowego”, gdy wkraczał do grona profesorów uniwersyteckich, ale także do głoszenia kazań w kościołach miejskich, realizując tym samym właściwą dla swej tożsamości posługę pastoralną (tak podkreślaną przez J.-P. Torrella⁴), często demaskują-

cą nowe wady pojawiające się w sferze życia miejskiego. Jest to „posługa rozumienia”, której był wierny również św. Tomasz, dominikanin wyrastający w tradycji *contemplata aliis tradere*, przekazywania innym tego, co samemu zostało przyswojone na kontemplacji. Nie chodziło jedynie o kolejny sposób wykładni teoretycznych prawd, ale świadomość

¹ P. Roszak, *Dysputy w życiu średniowiecznego uniwersytetu w świetle „Verbum abbreviatum” Piotra Kantora*, w: *Dysputy nawarryjskie w Toruniu*, red. P. Roszak, Toruń 2010, s. 13-24; F.Ch. Bauerschmidt, *Thomas Aquinas. Faith, Reason and Following Christ*, Oxford 2013, s. 14.

² C. Muessig, *Sermon, preacher and society in the middle ages*, „Journal of Medieval History” 1 (2002), s. 73-91.

³ D. L. D’Avray, *The preaching of the friars: Sermons diffused from Paris before 1300*, Oxford 1985.

⁴ J.-P. Torrell, *La pratique pastorale d’un Théologien du XIIIe siècle. Thomas d’Aquin prédicateur*, „Revue Thomiste” 82 (1982), s. 213-245.

ich przekładalności na język codzienności. Dlatego jeśli dysputa wznosi intelektualne ściany dla gmachu ludzkiego życia, by użyć popularnej wówczas metafory, to głoszenie kazań staje się dachem, który ogarnia cały zakres tematyczny.

Dzięki temu Tomaszowa *praedicatio* nie staje się elementem wyizolowanym z działalności uniwersyteckiej, lecz jej niezbędnym dopełnieniem. Istotnym czynnikiem łączącym wszystkie te trzy wymiary pracy akademickiej Tomasza jest egzegeza biblijna, która znajduje swój ciekawy wyraz (przy tym odmienny od jego stylu komentowania tekstu biblijnego choćby z komentarzy do ksiąg Starego i Nowego Testamentu) również w jego kaznodziejstwie⁵. To Pismo Święte jako najwyższy autorytet dla teologicznego namysłu wyznacza rytm Tomaszowego kaznodziejstwa, a sposoby cytowania tekstów biblijnych, zdające się sugerować posługiwanie się przez Tomasza konkordancjami (jedną z pierwszych była „Konkordancja św. Jakuba” z 1230 roku, przygotowana przez grupę dominikanów pracujących pod kierunkiem Hugona de Saint-Cher), nadają kształt konkretnym liniom argumentacyjnym.

Nie można pominąć znaczącego faktu, że ten „nieznany” Tomasz-kaznodzieja stał się w ostatnich latach przedmiotem zainteresowania wielu badaczy jego myśli. Pojawiające się coraz częściej tłumaczenia *sermones*, a także towarzyszące im studia czy komentarze odkrywają wyraźny profil biblijny i pastoralny aktywności Tomasza⁶. Kluczowe znaczenie miały jednak prace o. L.-J. Bataillona, który potwierdził autentyczność 19 z kazań tradycyjnie przypisywanych Akwinacie (nie licząc kazań dotyczących *Ave Maria*, *Pater noster* czy *Credo*)⁷.

Podobnie jak inne kazania uniwersyteckie tego czasu – stanowiące model tzw. *sermo modernus*, a więc w opozycji do *modus antiquus*, który skupiał swoją uwagę na całej perykopie, a nie jak w przypadku Tomasza na wersecie i temacie – posiada potrójną strukturę: rozpoczyna je *prothema*, będący krótkim wprowadzeniem do kazania, przytoczeniem wiodącego cytatu biblijnego (w naszym przypadku jest to Ps 97, 11) oraz modlitwy o światło Ducha Świętego, która najczęściej pozostaje niedokończona, ze znamionym „etc.” (jest kilka kazań z kompletnym tekstem modlitwy, być może uzupełnionym przez redaktorów, sekretarzy, kopistów)⁸. Tomasz dokonu-

⁵ J. Verger, *L'exégèse de l'Université*, w: *Le Moyen Age et la Bible*, red. P. Riche, G. Lobrichon, Paris 1984, s. 199-232; L.-J. Bataillon, *Early scholastic and mendicant preaching as exegesis of Scripture*, w: M. D. Jordan, K. Emery, *Ad litteram. Authoritative texts and their medieval readers*, Notre Dame 1992, s. 165-198; G. Dahan, *Lire la Bible au Moyen Âge. Essais d'herméneutique médiévale*, Genève 2009; G. Lobrichon, *La Bible au Moyen Âge*, Paris 2003.

⁶ P. Roszak, *Hipocresia y sus peligros. El sermón Attendite a falsis*, „Scripta Theologica” 3 (2012), s. 558-611.

⁷ L.-J. Bataillon, *Les sermons attribués à Saint Thomas: question d'authenticité*, w: *Thomas von Aquin. Werk und Wirkung in Licht neuerer Forschungen*, red. A. Zimmermann, Berlin-New York 1988, s. 325-341.

⁸ R. Andersson, *Constructing the medieval sermon*, Turnhout 2007.

je w tej części kilku najważniejszych uściśleń czy podziałów. Nie tyle podaje temat kazania w owej *prothema* (choć jest tak np. w kazaniu *Puer Iesu*), co jak zauważa Hoogland, jest nakreśleniem pewnych ram, w których porusza się myśl Tomasza-kaznodziei⁹.

Najważniejszymi jednak częściami kazania były *sermo*, wygłaszane o poranku oraz *collatio in sermo*, wygłaszane podczas nieszpórów. Pozostają ze sobą w relacji „kontynuacji” myśli: *collatio* skupiało się najczęściej na drugiej części cytatu, krótko streszczało poranne myśli oraz z zasady było wypowiedzią krótszą. Z punktu widzenia kompozycji zwracają uwagę podziały, które Tomasz wprowadza zgodnie z regułami klasycznej retoryki, aby prowadzić uwagę słuchającego po wielu istotnych różnieniach. Takie było właśnie zadanie *divisio textus*, procedury znanej również z komentarzy biblijnych, która obok *distinctiones* z pewnością stanowiła ważny zasób narzędzi hermeneutycznych Akwinaty.

Warto jednak pamiętać, że kazania uniwersyteckie Tomasza z Akwinu (przez niektórych określane jako „okolicznościowe”, były bowiem wygłaszane przy różnych okazjach, najczęściej świąt liturgicznych, w przypadku *Lux orta* święta maryjnego) nie zostały potem zebrane w jeden zbiór (jak to miało miejsce np. przy *Credo*), dlatego dotarły do naszych czasów w niewielkiej liczbie kopii: w niektórych przypadkach posiadamy zaledwie jeden lub dwa manuskryp-

ty¹⁰. Ponadto nie są to teksty, które wyszły bezpośrednio spod ręki Akwinaty, ale są zapisem jego kazań sporządzonym przez jednego z sekretarzy (mógł to być zarówno Reginald z Piperno, jak i Piotr z Andii)¹¹. Trudno dziś do końca zmierzyć skalę interwencji tych osób: czy dotyczyła ona jedynie drobnych poprawek do tekstu, wyjaśnienia pewnych terminów, usunięcia bezpośrednich zwrotów do słuchaczy, czy też, jak sądzą inni, oznaczała również to, że sekretarze mogli dodać własne *exempla* do tekstu. Zasadniczo bowiem styl kaznodziejski Tomasza jest programowo skromny, a przez to tak odmienny od tendencji jego epoki, lubującej się w licznych i rozbudowanych przykładach.

Choć dla wielu wydaje się, że kazania Akwinaty należą raczej do pewnego rodzaju „mówionej” glosy, to jednak interesujące nas *sermo Lux orta* wskazuje na coś dokładnie przeciwnego. To Tomasz, który poświęca czas na właściwy dobór źródeł (zwłaszcza tekstów św. Bernarda), podsumowuje dłuższe partie wypowiedzi, formułuje pytania, które mogą nurtować słuchającego, odkrywa bogactwo mądrości w Słowie Bożym. Jest ono nacechowane również pewnymi emocjami, jak wówczas, gdy dziwi się i „święcie oburza” na nauczyciela, który głosił wzniosłe prawdy o Bogu dla swej próżnej chwały, a nie ze względu na Niego samego.

Tematem kazania *Lux orta*, wygłoszonego z okazji święta Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, jest ukazanie jej

⁹ M. R. Hoogland, *Introduction*, w: Thomas Aquinas, *The academic sermons*, transl. M. R. Hoogland, Washington 2010, s. 9.

¹⁰ L.-J. Bataillon, *Les sermons attribués à saint Thomas: questions d'authenticité*, art. cyt., s. 340.

¹¹ Tenze, *La prédication au XIIIe siècle en France et en Italie. Études et documents*, Aldershot 1993.

roli w historii zbawienia¹². Za klucz służy rzeczywistość światła, którego właściwości doskonale oddają znaczenie Maryi. To jej cnoty są dla każdego człowieka godne naśladowania, stąd wiele uwagi poświęca Tomasz ich nazwaniu i na parenetycznej zachęcie, w czym Tomasz pozostaje synem swej epoki. Warto podkreślenia jest także chrystologiczne ujęcie tajemnicy Maryi: jest ona „drogą” prowadzącą do Chrystusa. Ale rozważania maryjne są też ciekawym przyczynkiem do refleksji nad człowiekiem „wewnętrznym” i „zewnątrznym”, aby wykazać właściwy sens „prawości”

oraz spójności świadectwa wiary, które winno objąć zarówno sferę intelektualną, jak i uczuciową.

Tłumaczenie zostało przygotowane na podstawie tekstu łacińskiego zamieszczonego w *Corpus Thomisticum*, założonym i prowadzonym przez prof. Enrique Alarcona z Uniwersytetu Nawarry w Pampelunie. Tekst tam zamieszczony pochodzi z wydania parmeńskiego z 1869 roku (*textum Parmae 1869 editum ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit*).

¹² M. Mróz, P. Roszak, *Via Christi est Virgo beata. Elementy mariologii św. Tomasza z Akwinu*, „Roczniki Teologii Dogmatycznej” 3 (2011) 58, s. 201-224.